

Mehurčki

Priporočila mentorjem za Cankarjevo tekmovanje v znanju slovenščine – 2. in 3. razred

»Če bi srečala v svojem otroštvu Rdečo kapico, bi bile vse moje pravljice drugačne ali pa jih ne bi bilo.« Ela Peroci v pogovoru z Berto Golob, julij 1994

Ela Peroci pravi, da ni imela pravljic, ko je bila majhna in da so njene pravljice morda prav zato takšne kakršne so. Tako blizu in tako čarobne. Tako preproste in tako poetične. *Perocijeva je sredi petdesetih let uveljavila vzorec kratke sodobne pravljice, v kateri se prepletata resničnost in fantastika. Za njen novi model kratke sodobne pravljice je značilna slogovna lirična uglašenost. Snov za svoja dela pisateljica zajema iz doživljajskega sveta sodobnega mestnega otroka, problematizira položaj otroka v družini in opisuje njegove stiske.* Naši učenci prihajajo iz različnih (literarno bolj ali manj spodbudnih) okolij, s sabo nosijo vsak že svoje zgodbe, izkušnje, pričakovanja, ki bodo izhodišča za njihova srečanja z literaturo.

Mehurčki so priprava na Cankarjevo tekmovanje; njihov glavni namen je motivacija otrok z bolj razvitimi jezikovnimi zmožnostmi za samostojno pisanje o prebranih knjigah. Za poglobljanje v branje in razmišljanje drugošolcem in tretješolcem ponujajo slikanico **Ele Peroci Moj dežnik je lahko balon** (katerokoli izdajo) in še dve njeni zgodbi po izboru mentorjev/šol.

Morda si boste z učenci želeli raziskati, kaj vse je Ela Peroci napisala ter s pomočjo učencev in ob upoštevanju njihovih interesov izbrali še dve knjigi, ki jih boste obravnavali v času priprav na Cankarjevo tekmovanje. Kadar so učenci aktivno vključeni v načrtovanje procesa, v njem veliko raje sodelujejo in se tudi bolj motivirano in uspešneje učijo.

Če bi vas vprašali, na kaj se spomnite ob Eli Peroci, bi gotovo najprej pomislili na Muco copatarico in Moj dežnik je lahko balon in morda še na Hišico iz kock. Pisateljski opus Perocijeve pa ne zajema le teh, ampak še mnoge druge sodobne pravljice, razpoloženske črtice, nesmislice. Morda boste izbrali njena najbolj poznana dela ter soočili njihove junake v novih zgodbah ali pa se boste podali skupaj z Jelkinim dežnikom na raziskovanje v mesto, kjer prebiva Mož z dežnikom. Lahko izberete slikanice, ki jih je ilustrirala pisateljčina hči Anka Luger Peroci, ali pa raziskujete ilustracije različnih ilustratorjev, ki so ustvarjali z Elo Peroci. Bi bilo bolj zanimivo izbrati dela, ki jih je pisateljica ustvarila v približno istem času kot Moj dežnik je lahko balon in so v njih nastopali njeni otroci (Jelka in Anka), ali bi Jelkino zgodbo raje primerjali s časom,

»Ko pišem za otroke, zajemam v celoto pravzaprav en sam trenutek. Le bežen hip je dovolj, da ga oblikujem v pripoved, iz drobnega dogodka nastane vsa zgodba.«

Otroška in mladinska dela
Ele Peroci

Tisočkrat lepa, Majhno kot
mezinec, Breskve, Tacek, Kje
so stezice?, Ptičke so
odletele, Zato, ker je na
nebu oblak, Za lahko noč,
Hišica iz kock, Čebelice,
Pozabljene pravljice, Tacek
in druge zgodbe, Klobuček,
petelin in roža, Pravljice žive
v velikem starem mestu,
Očala tete Bajavaje, Na oni
strani srebrne črte, Stara
hiša št. 3, La la la, Modri
zajec, Stolp iz voščilnic, Reci
sonce, reci luna, Siva miš, ti
loviš!, Nina v čudežni deželi,
Telefon, Mož z dežnikom,
Prisedite k moji mizici,
Povestice tik-tak

ko v njih nastopajo pisatelji čini vnuki? Tako lahko primerjamo čudežno deželo, v kateri se je znašla Jelka, s čudežno deželo, v katero odpotuje Nina. Mnoga dela Ele Peroci so izšla v slikaniških izdajah in te bomo prav gotovo brali drugače kot samo zgodbe.

Kako delujejo slikanice?

Obstaja veliko vrst slikanic, kjer preplet ilustracij in besedila različno stimulira posameznika kot bralca in gledalca. Glede na način in vrsto prepleta ilustracije in besedila lahko s slikanico različno postopamo.

Če ne želimo motenj z vstajanjem najbolj radovednih in pogumnih učencev in kukanjem v knjigo, da bi videli, kakšne so ilustracije, je najbolj priporočljivo skeniranje ilustracij in njihovo predvajanje preko projekcije. Tako bomo omogočili recepcijo vizualnega dela slikanice prav vsem učencem, saj kot pravi M. Kordigel Aberšek je »*estetsko doživetje slikanice mogoče le, če jo tudi v šoli obravnavamo integralno.*« (Kordigel Aberšek, 2008, 353) Za dekodiranje in sestavljanje pomena namreč v slikanico elemente vgrajujeta tako pisatelj kot ilustrator. Specifika tega likovno tekstovnega monolita, kot slikanico imenuje M. Kobe, je interakcija med besedilom in ilustracijo, zato je potrebno razvijati zmožnost recepcije in presoje tako likovnega kot besednega dela.

V slikanici Ele Peroci Moj dežnik je lahko balon je interakcija med besedilom in ilustracijo simetrična, besedilo in ilustracije pripovedujejo isto, in komplementarna – ilustracije in besedilo si medsebojno dopolnjujejo vrzeli, kar je še posebej pomembno za mladega bralca, saj bi bili določeni elementi zgodbe brez ilustracije manj razumljivi ali zanimivi.

Za razvijanje zmožnosti recepcije vizualnega dela slikanice lahko uporabimo tudi **strategijo vizualnega mišljenja**, kjer z vprašanji, kot so: »Kaj se dogaja na tej sliki?« »Zakaj? Kaj vidiš, da misliš tako?« »Kaj še lahko vidimo?« razvijamo vizualno pismenost ter pomagamo otrokom ustrezno zaznati tudi elemente, ki jih je v slikanico vgradila ilustratorka. S strategijo vizualnega mišljenja lahko vodimo učence skozi izbrane ilustracije tako v fazi motivacije in interpretacije kot tudi poglobljanja doživetja.

Tema slikanice je sicer preprosta: otrok in njegova nepokvarjenost v svetu, ki nanj gleda neprijazno.

Strategijo vizualnega mišljenja sta razvila kognitivna psihologinja Abigail Housen in galerijski pedagog Philip Yenawine za delo predvsem z osnovnošolskimi otroki. Njena strategija bazira na spoznanjih R. Arnheima, J. Burnerja in L. Vygotskega. Prvotno so želeli ugotoviti vzorce estetskega mišljenja in kako se spremenijo, kadar si ob opazovanju vzamemo čas. Ob pozorno izbranih likovnih delih so bila zastavljena vprašanja, kot so: »Kaj se dogaja na tej sliki?« »Zakaj? Kaj vidiš, da misliš tako?« »Kaj še lahko vidimo?« Učitelji so ob aktivnem poslušanju nato parafrazirali učenčeve odgovore, sprejemali individualna mnenja, opozarjali na rabo jezika in spodbujali pestrost idej. Učenci pa so ob tem pozorno opazovali, razvijali in izražali svoje mnenje, sprejemali različna stališča in poglede, skupaj razpravljali, dokazovali in oblikovali ideje. Prav tako je bila njihova naloga tudi argumentirano podkrepiti svojo izjavo.

Kakšna je Jelka? Se ne ve točno. Njena pot v Klobučarijo je zbirka shematičnih slik, kakor jih deklica vidi iz zraka. Klobučarija pa je kot pravljica dežela označena le kot dežela, v kateri rastejo klobuki, zato je tudi tu važen delež ilustracije. (Saksida, 1994)

Preplet ilustracije in besedila sta torej za polnejše doživljanje slikanice bistvenega pomena, zato otrokom omogočimo sinhrono recepcijo slikanice.

Pred branjem

Motivacija za branje naj izhaja iz otrokovega predstavnostnega sveta, iz situacij, ki so otroku blizu iz njegovega vsakdana. Le tako jim književno delo lahko ustrezno približamo. Tudi sama sporočilnost je, kot navaja dr. Saksida v skupnih izhodiščih za pripravo na Cankarjevo tekmovanje, v celoti povezana z otroškim doživljanjem sveta. Kako to, da se odrasli čudijo Jelkinemu potovanju z dežnikom? Zakaj v domišljjski deželi srečuje otroke? Kaj se zgodi, ko se ti pokrijejo s klobuki? Čemu odnese klobuke sorodnikom in kaj temu sledi?

Ker gre pri slikanici Moj dežnik je lahko balon za prehod književnega dogajanja iz resničnega v fantazijski svet, bodo primerne domišljjske motivacije, kot je na primer igra dveh besedali domišljjski binom, kjer pripravimo otroke na srečanje z deželno Klobučarijo, kamor odpotuje Jelka. Lahko se uvodoma osredotočimo na Jelkin »šotor«, dežnik, ki postane prevozno sredstvo za Jelkino potovanje. Morda se gremo kovačnico besed, kjer poimenujemo različne domišljjske dežele: kako bi se lahko imenovala na primer dežela, v kateri rastejo škornji, živijo deževniki ali z neba padajo zaplate sladkome pene? Še konkretnije lahko učence v domišljjski svet povabimo ob motivaciji z ustvarjanjem domišljjskega sveta. Klobučarija, kamor je odpotovala Jelka, je zgrajena po subjektivni miselni shemi, tako kot Pedenjcarstvo, kjer se Pedenjped lahko cel dan sladka, ali Dežela igrač, v katero pred zahtevami Plavolaske pobegne Ostržek. V Klobučariji se Jelka lahko igra z otroki, s katerimi se sicer ne sme (Mišek se pretepa, Čenča ima ošpice, Pika kašlja ...), v Klobučariji je tudi vsak tak, kot si želi biti, in Vsevid tudi najde izgubljen žogo. Tam pa rastejo tudi klobuki, ki omehčajo odrasle – ko si jih nadenejo, se jim uresničijo nekatere želje. Koliko lahko naredi kanček otroške domišljije!

Eno je gotovo – v Klobučariji ni hudih obrazov odraslih, ni grozeče dvignjenih kazalcev, to je svet, skrojen po »*subjektivni miselni shemi*« otrocka. Otroke je potrebno postopoma peljati od realne k subjektivni miselni shemi. Tako jih vodimo od vprašanj, ki so vezana na realno/resnično, proti fantazijskemu svetu. Učenci pa bodo gotovo uživali tudi ob situacijski motivaciji ali motivaciji z oblikovanjem doživetja. Otroci se zelo radi igrajo v svojih skrivališčih, kotičkih, ki jih ustvarijo po svoji meri. Za kreiranje takšnega skrivališča je dovolj že ena preprosta odeja, ali rjuha, za katero je njihov varen svet. Tu lahko prijatelju povedo tudi skrivnost, saj se preko »zidu« tega skrivališča ne sliši nič. Jelka je imela svoj kotiček pod rumenim dežnikom. Svoje mlade bralce lahko tako povabite k ustvarjanju takšnih kotičkov (morda dodate še kakšno blazino, seveda tudi dežnik, pod katerim se bodo lahko skrili, vrv, ki jo napeljete med dvema mizama ...). Nekateri kotički morda lahko tudi ostanejo v učilnici in jih otroci uporabljajo v času igralnih odmorov, ali jih pretvorite v bralne kotičke, kjer lahko po končanem šolskem delu berejo. S tovrstnimi kotički odstimamo vrata za identifikacijo s književno osebo.

Ko imamo tako oblikovane kotičke, v katere se učenci lahko »skrijejo«, jih popeljemo v Jelkin svet. Se radi igrate? S katerimi igrači? Kdo se rad žoga? Žoga je okrogla ... se je že komu zgodilo, da se je odkotalila tako daleč, da se je izgubila? Ste že kdaj izgubili kašno igračo? Kako ste se takrat počutili? In starši? Se starši kdaj jezijo? Za kakšne stvari pa? Kakšna pravila morate upoštevati? No, jaz pa poznam deklico Jelko, ki je imela lepo rdečo žogo ... Vas zanima kaj se je zgodilo pri njej?

Kako brati?

Otrokom je potrebno dati dovolj možnosti za dialog z besedilom. Ob stiku z besedilom oblikujejo prvi osnutek lastnega besedilnega pomena. Dialog s sošolci, ki naj argumentirajo svoje pomene, bo učence usmeril na signale, ki so jih morda prezrli. Za tem pa še učitelj usmerja pozornost učencev in jim pomaga zaznati prezrte komponente slikanice (Kordigel Aberšek, 2008). Zagotovo bo dinamika v vsaki skupini učencev, s katero delamo drugačna in jih bo potrebno opozoriti na različne prezrte elemente.

Besedilo otrokom berimo vsaj dvakrat. Pri prvem poslušanju se otroci nad besedilom navdušujejo, zaposleni so s samim literarnim dogajanjem, tako da jim zmanjka časa za sestavljanje domišljjskočutnih podob. Ob naslednjem branju napetost, kako se bo razpletlo, popusti in bralec, ter v primeru slikanice opazovalec, se lahko poda v globine književnega dela. Vsako novo branje omogoči dopolnjevanje in tudi spreminjanje že ustvarjenih podob. (Prav tam.) Berite doživeto, še bolje, prvič zgodbo pripovedujte, saj tako lažje vzpostavljate očesni stik z mladimi poslušalci.

In potem, ko se vrnemo iz Klobučarije? Kam se lahko podamo z Jelko?

Marsikam. Klobučarijo lahko obiščemo ponovno. Oziroma obiščimo Jelkin svet. Otrokom lahko zastavimo mnogo vprašanj, lahko pa tudi otroke spodbudimo, da ustvarijo vprašanja o besedilu za svoje sošolce.

Kakšna je Jelka? Kje in s kom živi? Pogovarjajmo se o tem, koga smo v slikanici srečali. Kakšni so bili? In mesto, kjer je Jelka doma? Kakšne so hiše? Ste tudi vi kdaj mesto videli iz zraka ali morda s hriba nad mestom? Kakšen dan je bil, ko se je zgodba dogajala? Pa Klobučarija? Kakšna dežela je to? Kakšni klobuki rastejo v tam? Kakšne klobuke si izberejo otroci? In Jelka – zakaj ne potrebuje klobuka? Kaj počnejo otroci v Klobučariji? Kakšne klobuke je Jelka prinesla domov? Kakšne želje so se uresničile odraslim, ko so si klobuke poveznili na glavo? ... Smo te stvari ugotovili iz besedila ali ilustracije? Predvsem informacije, ki jih bodo učenci razbrali iz ilustracij, lahko dopuščajo več možnih odgovorov. Upoštevajmo mnenja otrok in jim ne vsiljujmo svojih predstav. Spodbujajmo jih, da svoja mnenja utemeljijo.

Letošnja krovna tema Cankarjevega tekmovanja je **dediščina identitete** in sovпада z Evropskim letom kulturne dediščine, katerega slogan je *Naša dediščina: kjer preteklost sreča prihodnost*. Včasih se zdi, da so otroci bitja prihodnosti, odrasli smo pa še iz preteklosti, tudi s svojimi pravili, zahtevami, željami. Včasih generacije tudi trčijo med seboj, a le dialog in vzajemno spoštovanje bo omogočilo gradnjo svetle prihodnosti na temelju dediščine identitet, ki so jih spletli naši predniki. Le kako bi zgodbo, ki se je začela z izgubljenim žogo povedala Jelkina babica in kako Anka? Kako se je zgodba zaključila in zakaj? Bi jo Jelkin oče ali dedek končal drugače? Ela Peroci spretno in mehko razreši začetni konflikt. Smo tega v naših življenjih sposobni tudi mi? Sploh v današnjih časih, ko svet in Evropo pretresa marsikaj ...

Poustvarjanje v fazi poglobljanja doživetja

Po poglobljenem branju in novo pridobljenih izkušnjah naj otroci ustvarjajo, pišejo, izražajo svoje mnenje, kažejo, kako so razumeli besedilo. Možnosti je veliko. Kriteriji za vrednotenje pa bodo razumevanje (do 10 točk), osebni odziv in njegova prepričljivost (do 5 točk), zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost (do 5 točk).

Nekaj predlogov za poustvarjalno pisanje:

- Kam bi se podali z Jelkinim dežnikom?
- Ilustriraj svoje potovanje z dežnikom – kako izgleda tvoje mesto iz zraka?
- Izberi ilustracijo in zapiši, kaj si osebe na ilustraciji mislijo ali kaj govorijo.
- Izmisli si svojo domišljjsko deželo – kakšna pravila veljajo tam?
- Zapiši predzgodbo – kaj se je dogajalo preden je Jelka dobila rdečo žogo?
- Nariši ilustracijo prebivalcev mesta, ki so videli Jelko leteti nad mestom.
- Kako bi zgodbo pripovedovala deklica Anka?

Še nekaj idej za delo s slikanico *Moj dežnik* je lahko balon boste našli tudi v izdaji Mladinske knjige iz leta 2008 (v zbirki Domače branje S knjigo pred nosom).

Kot piše dr. Saksida v skupnih izhodiščih, pomeni kratka fantastična pripoved *Moj dežnik* je lahko balon izrazit odmik od vzgojne mladinske književnosti, značilne za čas neposredno po 2. svetovni vojni, zato tudi ne bi bilo prav, da bi mentorji z žugajočim prstom v fazi interpretacije ali poglobljanja doživetja učence usmerjali k razmišljanju, da je Jelka premalo skrbna in je žogo zato izgubila. Seveda žogo v Klobučariji s pomočjo Vsevida najde ter se vrne domov. Varen svet igrivega otroštva je tudi poseben – Jelka ne potrebuje klobuka tako kot odrasli, ker ima dežnik! Tudi vaši otroci imajo gotovo vsak svoj »dežnik«, kam vse jih pa lahko popelje, pa raziščite v času priprav na tekmovanje.

Viri:

Golob, B. (1983). *Srce ustvarja, roka piše*. Mladinska knjiga: Ljubljana

Kordigel Aberšek, M. (2008). *Didaktika mladinske književnosti*, Zavod republike Slovenije za šolstvo: Ljubljana

Lutar Ivanc, A. (2006). *Album slovenskih književnikov*. Mladinska knjiga: Ljubljana.

Saksida, I. (2018). *Skupna izhodišča in glavni poudarki priprave na tekmovanje*. Dostopno na: <https://www.zrss.si/skupnaizhodisca2018>

Saksida, I. (1994). *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Založba Obzorja: Maribor

Pripravila: Tanja Jankovič